

Evaluatie Odysseusinitiatief – Plan van aanpak

*Departement Economie, Wetenschap en Innovatie
Afdeling Studiedienst en Prospectie beleid
Afdeling beleidsondersteuning en Academisch Beleid*

Inleiding

Het Odysseusprogramma van de Vlaamse overheid heeft tot doel eminente onderzoekers die in het buitenland een carrière hebben uitgebouwd, naar Vlaanderen te halen. De Vlaamse Gemeenschap stelt hiervoor jaarlijks 12 miljoen euro (geïndexeerd) ter beschikking.

De toponderzoekers en de onderzoekers met hoog potentieel om dit te worden, krijgen via Odysseus een aanstelling in een Vlaamse universiteit en het Fonds voor Wetenschappelijk Onderzoek-Vlaanderen (FWO) zorgt voor een belangrijke startfinanciering voor een periode van vijf jaar. Met de Odysseusfinanciering kunnen deze onderzoekers een eigen onderzoeksgroep uitbouwen of een onderzoekslijn opzetten en zich progressief in het Vlaams onderzoeksbestel inschakelen.

Het Odysseusinitiatief wordt gevat in addendum 1 d.d. 09.05.2006 aan de beheersovereenkomst 2002-2007 tussen de Vlaamse overheid en het FWO waarin het programma nader wordt omschreven. Het initiatief werd opgestart in 2006 wat resulteerde in de aanstelling van prof. Dr. C. Verfaillie als Odysseusfellow. In 2007 volgde een oproep, waarbij 16 onderzoekers werden geselecteerd (zie verder) en in 2008 is voorzien in een nieuwe oproep.

1. Aanleiding voor de evaluatie

In het addendum 1 aan de beheersovereenkomst 2002-2007 tussen de Vlaamse overheid en het FWO wordt in artikel 10 ook voorzien in een evaluatie van het initiatief en dit in de eerste helft van 2008. De bepalingen ter zake in het addendum zijn als volgt:

§1. In 2008 organiseert de minister de evaluatie van de wijze waarop het FWO de opdracht heeft uitgevoerd. Deze evaluatie moet uiterlijk op 30 juni 2008 zijn afgerond. In het bijzonder zal hierbij aandacht worden besteed aan:

- de attractiviteit van het initiatief, zoals blijkt uit het aantal ingediende aanvragen,*
- de wijze waarop de evaluatie van aanvragen voor financiering werd uitgevoerd,*
- de bijdragen van onderzoekers aan het Vlaamse onderzoekspotentieel, in het bijzonder hun deelname aan internationale samenwerkingsverbanden voor grensverleggend fundamenteel onderzoek,*
- de wijze waarop de Raad van Bestuur van het FWO gevolg heeft gegeven aan eventuele voorstellen van commissies inzake aanpassingen aan de omvang van voorgestelde startfinanciering (art. 3, §8),*
- de wijze waarop de Raad van Bestuur van het FWO invulling heeft gegeven aan de in art. 5 bepaalde mogelijkheid om eigen beleidsaccenten te leggen,*
- de evolutie van de in art. 6 vermelde beheerskosten.*

§2. Voor de in §1 vermelde evaluatie zal de minister de gepaste evaluatieorganen aanstellen die over de nodige expertise beschikken inzake wetenschapsbeleid en het

beheer van instellingen voor de financiering van grensverleggend fundamenteel onderzoek.

§3. Op basis van de in §1 vermelde evaluatie beslist de minister eind 2008 of uiterlijk begin 2009 over een eventuele voortzetting van het Odysseusinitiatief na 2010.

§4. Een nieuwe overeenkomst kan alleen worden gesloten mits deze overeenkomst wordt geëvalueerd en mits de Regering daaraan haar goedkeuring hecht.

2. Beleidscontext

Aanleiding voor het initiatief

Onderzoekers die buiten Vlaanderen een carrière hebben uitgebouwd, maar aan een Vlaamse universiteit willen starten, krijgen met verschillende problemen te maken. Enerzijds moeten zij een aanstelling aan een Vlaamse universiteit kunnen krijgen en anderzijds moeten zij over onderzoeksmiddelen kunnen beschikken. Die problemen deden zich voor toen prof. Dr. C. Verfaillie naar Vlaanderen wilde terugkeren en waren de directe aanleiding voor de opstart van het initiatief en de toepasselijke naam die er aan werd gegeven.

Het Odysseusinitiatief is bedoeld als een startfinanciering om uitstekende Vlaamse onderzoekers die momenteel in het buitenland werken én gerenommeerde buitenlandse onderzoekers aan een Vlaamse universiteit te verbinden. Zij krijgen door deze financiering de mogelijkheid om stapsgewijs via de gangbare financieringskanalen middelen te verwerven, zich in te schakelen in het onderzoeksbestel en bij te dragen aan de verdere uitbouw van het Vlaamse onderzoekspotentieel.

De jaarlijks voorziene subsidie wordt aangewend voor 2 types van startfinanciering:

- **Odysseus Groep I - Internationaal toonaangevend onderzoek**
Onderzoekers die internationaal erkend worden als toonaangevend en die reeds een aanstelling aan een buitenlandse universiteit hebben. Van deze onderzoekers kan verwacht worden dat ze in de instelling waaraan ze verbonden zijn, een eigen onderzoeksgroep leiden bestaande uit een vaste staf, meerdere postdocs en een aantal doctoraatsstudenten. Hiervoor is de steun begrepen tussen 400.000 en 1.500.000 EUR per jaar (2.000.000 tot 7.500.000 voor de periode van 5 jaar).
- **Odysseus Groep II - Onderzoekers met het potentieel om door te groeien tot internationaal toonaangevende status**
Onderzoekers die minimaal 3 jaar postdoctorale ervaring in het buitenland hebben en waarvan het wetenschappelijke werk vooraanstaande vakgenoten ervan overtuigt dat ze het potentieel hebben om door te groeien tot een internationaal vooraanstaande positie. Van deze onderzoekers kan verwacht worden dat ze binnen een onderzoeksgroep een klein team leiden, bestaande uit een of meer doctoraatsstudenten en eventueel een of enkele postdocs. Zij hebben enige ervaring met het verwerven van externe onderzoeksfinanciering. Binnen enkele jaren kunnen zij doorgroeien naar het niveau dat vereist is voor een aanstelling in het zelfstandig academisch personeel. Hiervoor is de steun begrepen tussen 100.000 en 200.000 EUR per jaar (500.000 EUR tot 1.000.000 EUR voor de periode van 5 jaar).

De selectie van de onderzoekers die in aanmerking worden genomen voor Odysseusfinanciering doorloopt twee fasen (artikel 3, §1 t/m § 6):

Iedere Vlaamse universiteit die als gastinstelling dienst kan doen, stelt een procedure op voor de selectie van de kandidaten die zij wenst voor te dragen bij het FWO. Deze procedure kan

verschillend zijn voor de beide groepen van kandidaten. Kandidaten dienen wel aan bepaalde criteria te voldoen (§ 3) en dienen een onderzoeksplan in te dienen bij hun kandidaatstelling. Een belangrijke voorwaarde voor de Odysseusmandaten is immers dat de onderzoeker en zijn of haar werk passen binnen het onderzoeksbeleid van de universiteit. Het initiatiefrecht ligt dus in algemene zin bij de universiteit zelf. Na de intra-universitaire selectie dragen de universiteiten kandidaten voor bij het FWO en staat het FWO in voor de tweede fase van de selectieprocedure.

Het FWO staat vervolgens in voor de tweede fase van de selectie (artikel 3, §7 t/m § 10) en dit via enerzijds commissies van deskundigen (wetenschappelijke evaluatie van de kandidaten) en anderzijds een beoordeling door de Raad van bestuur van het FWO over de toekenning van de financiering.

Evolutie in de beleidscontext (sinds de opstart van het initiatief)

Sinds de opstart van het initiatief heeft de globale evaluatie van het FWO plaatsgevonden zoals was voorzien in artikel 39 van de beheersovereenkomst 2002-2007. De resultaten van deze evaluatie zullen dienen als basis voor de opmaak van een nieuwe beheersovereenkomst en kunnen als achtergrond voor de evaluatie van het Odysseusinitiatief ter beschikking worden gesteld. De opmaak van een nieuwe beheersovereenkomst met het FWO is inmiddels opgestart, maar nog niet afgerond.

Om een juridisch vacuüm te vermijden, werd de lopende beheersovereenkomst met het FWO¹ verlengd tot 30 september 2008 (addendum9).

Artikel 1, § 2 van het addendum 1 aan betreffende beheersovereenkomst vermeldt expliciet dat hoofdstuk 1 van het addendum (dat het Odysseusinitiatief in meer detail omschrijft en de ook de bepalingen voor de aanstelling van de onderzoekers bevat) een samen met de lopende beheersovereenkomst te lezen maar een daarvan afscheidbare overeenkomst vormt. Er wordt verder overeengekomen om dit hoofdstuk voor zover het effecten heeft na 2007 aan de toekomstige beheersovereenkomst toe te voegen.

Te verwachten evoluties in de beleidscontext

Er worden in de nabije toekomst geen grote evoluties in de beleidscontext verwacht.

3. Doelstellingen van de evaluatie en beoogd resultaat

Doel van de evaluatie is een beeld te krijgen van de effectiviteit en efficiëntie van deze beleidsmaatregel, de meerwaarde er van en de bijdrage die het levert aan het onderzoeksbeleid. Gezien echter het vroege karakter van deze evaluatie (twee jaar na de start), lijkt het weinig haalbaar de volledige reikwijdte en alle gevolgen van het initiatief in te schatten. Een volgende evaluatie zal een stap verder kunnen gaan en extensief onderzoeken wat de plaats is van dit initiatief in het Vlaamse onderzoeksbeleid en of het zijn doel (toponderzoekers naar Vlaanderen halen) bereikt.

Deze evaluatie zal zich dan ook, zonder de eigenlijke beleidsobjectieven van het Odysseusinitiatief uit het oog te verliezen, voornamelijk richten op volgende concrete problemstellingen:

- Voldoet het mechanisme van de selectie aan alle kwaliteitseisen? Hierbij is het de bedoeling een beeld te krijgen van de gevolgde procedure, de wetenschappelijke waarde van de selectie, het niveau van de kandidaten en de transparantie van het gehele proces.

¹ Wanneer verder gesproken wordt over “de beheersovereenkomst”, wordt steeds de lopende beheersovereenkomst bedoeld, tenzij anders vermeld.

- Is het Odysseusprogramma voldoende aantrekkelijk en efficiënt?
- Welke meerwaarde heeft het initiatief en welke bijdrage levert het aan het onderzoeksbeleid?

De evaluatie zal gebeuren tegen de achtergrond van de hoger geschetste beleidscontext.

Als resultaten van de evaluatie worden verwacht:

- Analyse van het selectie- en toekenningsmechanisme en dit voor beide groepen en op beide niveaus (onthaalinstellingen en FWO). Hierbij dient te worden ingegaan op alle aspecten van de selectie (wetenschappelijk, financieel, inbedding in onderzoeksbeleid instelling, gehanteerde criteria, niveau van de kandidaten, transparantie proces, ...)
- Vergelijkende analyse van het Odysseusinitiatief met andere vergelijkbare terugkeerprogramma's
- Analyse van de wijze waarop het FWO de beschikbare middelen heeft aangewend en de verantwoording er van
- Analyse van de effectiviteit en efficiëntie van de gehanteerde procedure(s) en dit voor beide groepen en op beide niveaus
- Analyse van de impact van de verdeelsleutel zoals voorzien in het addendum
- Analyse van de bekendheid en attractiviteit van het initiatief en de wijze waarop het initiatief werd gepromoot
- Beoordeling van de tevredenheid bij de deelnemers
- Analyse van de doeltreffendheid van het programma (en dit rekening houdend met de beperkte looptijd)
- Aanbevelingen betreffende de evaluatie van het Odysseusinitiatief over een langere periode
- Conclusies en aanbevelingen betreffende een betere werking/toepassing van het Odysseusinitiatief

4. Krijtlijnen en draagwijdte van de evaluatie

De evaluatie heeft betrekking op alle aspecten van het Odysseusinitiatief en beperkt zich dus niet enkel tot de rol en taak van het FWO in dit verband. De evaluatie dient conform het addendum aan de beheersovereenkomst afgerond te zijn in de eerste helft van 2008.

De evaluatie zal de basis vormen voor de eventuele verlenging van het initiatief.

5. Evaluatievragen/elementen van de evaluatie

Volgende evaluatievragen worden naar voor geschoven:

Betreffende het selectiemechanisme:

Voor wat betreft FASE I van de selectieprocedure dienen volgende elementen (voor beide groepen afzonderlijk) aan bod te komen:

- Werden de kandidaturen passief ingewacht of werden kandidaten actief gerekruteerd door de verschillende universiteiten? Welke argumentatie ligt aan de basis van de gemaakte keuze?
- Indien actieve rekrutering:
 - Op welke wijze werd de onderzoeksgemeenschap van de instelling zelf betrokken bij het benaderen of aanbrengen van potentiële kandidaten?

- Hebben de universiteiten ook gebruik gemaakt van de mogelijkheid om via de Vlaamse attachés actief te rekruteren? Waarom (niet)?
- Welke procedure volgden de verschillende universiteiten om de kandidaten te selecteren? Is het de bedoeling om deze procedure aan te passen bij een volgende ronde? Waarom (niet)?
- Welk was het slaagpercentage (groep I en groep II)?
- Welke criteria werden gehanteerd bij de selectie van de voor te dragen kandidaten (in beide groepen)? Op welke wijze werden de kandidaten gerangschikt? Hoe werd de lijst van voor te dragen kandidaten uiteindelijk gefinaliseerd? (zie ook infra).
- Gingen onderhandelingen tussen gastinstellingen en (batig gerangschikte) kandidaten vooraf aan de uiteindelijke kandidatuurstelling bij het FWO? Met welk doel? Werden voorafgaandelijk al contracten gesloten, engagementen aangegaan?
- Situering van de voorgedragen kandidaten per universiteit – onderzoekspotentieel, hun deelname aan internationale samenwerkingsverbanden voor grensverleggend fundamenteel onderzoek, diversiteit, spreiding over disciplines, genderbalans, ervaring van de kandidaat met de popularisering van wetenschappelijk onderzoek, belang van de kandidaten in termen van beleidsoogpunt (onderzoeksbeleid van de instelling) en in termen van uitstraling

Voor wat betreft FASE II beslaat het onderzoek (voor beide groepen) op zijn minst op volgende elementen:

- Samenstelling van de jury (wetenschappelijk niveau, bijvoorbeeld aan de hand van bibliometrisch profiel, internationaal profiel, ...)
- Transparantie van de procedure
- Analyse van de verslagen van de raad van bestuur van het FWO, met speciale aandacht voor de wijze waarop de raad van bestuur van FWO gevolg heeft gegeven aan evt. voorstellen van commissies inzake aanpassingen aan de omvang van voorgestelde startfinanciering en de wijze waarop de raad van bestuur van het FWO invulling heeft gegeven aan de mogelijkheden om eigen beleidsaccenten te leggen
- Selectie van de uiteindelijke laureaten rekening houdend met randvoorwaarden zoals budget, ... en voorstel van beslissing door de Raad van Bestuur
- Een beoordeling van de geselecteerde onderzoekers & de lopende mandaten, enerzijds wetenschappelijk niveau (bijdrage die ze (zullen) leveren aan het Vlaamse onderzoekspotentieel, internationale samenwerkingsverbanden, bibliometrische analyse), anderzijds op gebied van genderbalans, geografische spreiding, spreiding per discipline, grootte van de onderzoeksgroepen, beleidsaccenten instellingen (indien van toepassing)...

Betreffende het Odysseusprogramma zelf:

- Efficiëntie van beheer en administratie door het FWO: evolutie van de beheerskosten (begroting – verantwoording FWO), administratieve afhandeling, de contracten, ...
- Analyse van de effecten van het gehanteerde mechanisme, met zowel aandacht voor de tweestaps-selectieprocedure, als voor het sleutelmechanisme voor de budgetverdeling
- Aanwending van de beschikbare middelen door het FWO en verantwoording ervan
- De attractiviteit

- De graad van attractiviteit, af te meten aan het aantal initiële aanvragen, de spreiding van de aanvragen (geografisch en disciplinair), het wetenschappelijke niveau van de kandidaten
- Oorzaken & redenen voor graad van attractiviteit (bestaan van soortgelijke programma's in buitenland, verloning, werkomstandigheden, ...)
- Tevredenheid van de deelnemers
- Communicatie gevoerd rond het programma (te verstaan infosessies, promotie binnen de universiteiten, door FWO (folder, ...), Brainport evenementen, ... Zijn de objectieven duidelijk voor de gebruikers? Is het programma voldoende gekend?
- Benchmarking met andere soortgelijke terugkeerprogramma's
- Voor zover reeds mogelijk in dit vroege stadium, de doeltreffendheid van het programma (bijdrage aan het Vlaamse onderzoekspotentieel)?

6. Onderdelen van de evaluatie en methodologie

Onderdelen

De evaluatie zal bestaan uit volgende delen:

- Deskstudie op basis van de voorgelegde dossiers, de CV's van de kandidaten, de evaluatieverslagen (van o.a. de commissies van deskundigen), de verslagen van de Raad van Bestuur van het FWO, (andere) interne stukken van het FWO, bibliometrische profielen van deskundigen en kandidaten, ...
- Diepte-interviews met (een aantal) betrokken actoren: beleidsverantwoordelijken in de verschillende universiteiten, kandidaten (een selectie zowel uit kandidaten die afgewezen werden in de eerste fase als die voorgesteld werden voor de tweede fase), leden van de evaluatiecommissies (FWO), leden van de Raad van Bestuur van het FWO, verantwoordelijken van het FWO, vertegenwoordigers van het beleidsdomein.
- "Klantentevredenheidsonderzoek" bij de deelnemers aan het initiatief
- Benchmark met vergelijkbare terugkeerprogramma's

Methodologie

Voor de evaluatie zal een beroep gedaan worden op een externe consultant die zal worden aangesteld via een onderhandelingsprocedure zonder bekendmaking. Zoals aangegeven in het addendum moet betreffende consultant over voldoende expertise ter zake beschikken of (eventueel) kunnen inhuren.

De evaluatie zal worden begeleid door een stuurgroep bestaande uit vertegenwoordigers van EWI en een waarnemer van het kabinet van de minister. De consultant maakt geen deel uit van de stuurgroep maar wordt uitgenodigd om op de vergaderingen de nodige toelichting te verstrekken. Voor de dagdagelijkse opvolging van de evaluatie wordt een werkgroep aangesteld bestaande uit vertegenwoordigers van EWI.

De stuurgroep ziet toe op het correcte verloop van het evaluatieproces, bewaakt de kwaliteit van het geleverde werk en kan zo nodig bijsturen. Ten slotte ziet de stuurgroep erop toe dat de evaluatie door de opdrachtnemer resulteert in concrete beleidsaanbevelingen.

Voorafgaand aan de evaluatie wordt een informatiemoment ingelast naar alle betrokken actoren (zie verder).

De evaluatie zelf zal op twee parallelle sporen verlopen:

- De deskstudie en de analyse van de verschillende documenten

- De interviews. De inhoud van de vragenlijsten die hiervoor worden gehanteerd worden overlegd met en goedgekeurd door de werkgroep. Pas wanneer deze zijn goedgekeurd kan met de interviews worden gestart.

Verder verloopt de evaluatie in volgende fasen:

- Goedkeuring plan van aanpak door bevoegde instanties
- Informatiemoment t.a.v. betrokkenen en stakeholders. Hierbij wordt al zoveel mogelijk informatie opgevraagd die in de loop van de evaluatie kan worden gebruikt.
- Aanduiding consultant
- Uitvoering eigenlijke evaluatie (m.i.v. goedkeuring vragenlijsten interviews)
- Oplevering ontwerprapport (door consultant), m.i.v. (indien nodig en nuttig) deelrapporten per instelling betreffende de selectieprocedures. In het globale rapport wordt een globale bespreking van de selectieprocedures voorzien, zonder verwijzing naar betrokken instelling
- Redactiefase en informatiemoment t.a.v. stakeholders (ter verbetering van eventuele materiële fouten)
- Oplevering eindrapport en goedkeuring door stuurgroep
- Overmaken eindrapport aan alle betrokkenen (m.i.v. deelrapporten indien van toepassing).

Timing

- Informatieronde stakeholders: 17 juni 2008
- Aanduiding consultant: eind mai-begin juni
- Evaluatie afgerond tegen eind juli 2008

7. Informeren van en communiceren met het voorwerp van de evaluatie en alle (betrokken) stakeholders (betreffende de uit te voeren evaluatie)

T.a.v. zowel het FWO als t.a.v. de betrokken universiteiten werd een informatiemoment voorzien op 17 juni 2008. Hierbij werden de krijtlijnen van de evaluatie toegelicht en nader ingegaan op de medewerking die van betrokkenen wordt verwacht.

Ook werd gevraagd worden om per instelling een contactpersoon aan te duiden die t.a.v. de consultant als eerste aanspreekpunt zal fungeren.

8. Wijze van uitvoering van de evaluatie

Zoals hoger aangegeven zal voor deze evaluatie een consultant worden ingeschakeld. Of er voor deze evaluatie ook externe experts moeten worden ingeschakeld (bijvoorbeeld voor de benchmark met vergelijkbare initiatieven) zal voorwerp uitmaken van het voorstel van de consultant bij het inschrijven voor de opdracht.

9. Procedureel verloop van de evaluatie

Het plan van aanpak voor de evaluatie wordt aan de minister voorgelegd voor goedkeuring. Een aanbestedingsprocedure voor de aanduiding van een consultant wordt zo snel mogelijk opgestart. Een bestek ter beschrijving van de opdracht wordt hierbij opgesteld. Voorliggend plan van aanpak dient hierbij als basis.

De afdeling Studiedienst en Prospectief Beleid van het departement EWI stelt het bestek op of begeleidt de opmaak er van.

10. Gebruik en verspreiding van de resultaten van de evaluatie

Het eindrapport van de evaluatie wordt in hard-copy ter beschikking gesteld van de betrokkenen: de minister, de inhoudelijk bevoegde entiteit bij EWI en het FWO. Indien deelrapporten worden voorzien per instelling aangaande de daar gehanteerde selectieprocedure, dan worden deze overgemaakt aan betrokken instelling. In het globale rapport wordt een globale bespreking van de selectieprocedures voorzien, zonder verwijzing naar de betrokken instelling.